

AUDİT 2026, 1 (51), səh. 114-125.
AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.
АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

DOI: 10.59610/bbu1.2026.1.10.

İbrahimli-Hüseynova Arzu Böyükağa qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Dövlət Universiteti,
E-mail: arzushka777@gmail.com
© İbrahimli-Hüseynova A.B., 2026

JEL: Q18, Q01, R58
UOT: 332.142.4

ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN OLUNMASININ REGIONAL AMİLLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - Azərbaycanın regionlarında ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasına təsir göstərən iqtisadi, sosial, ekoloji və institusional amilləri müəyyənləşdirmək, onların qarşılıqlı əlaqəsini qiymətləndirmək və dayanıqlı ərzaq təminatının regional modelini formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli və müqayisəli yanaşma, statistik təhlil, korrelasiya-regressiya analizi, SWOT və SPREST metodları tətbiq edilmişdir. Eyni zamanda FAO, Dünya Bankı, BMT-nin Ərzaq Proqramı və Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında 2015–2024-cü illəri əhatə edən empirik göstəricilər təhlil olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatın nəticələri dövlətin ərzaq təhlükəsizliyi siyasətinin regional səviyyədə optimallaşdırılması, kənd təsərrüfatı istehsalının diversifikasiyası və yerli bazarların dayanıqlılığının artırılması istiqamətində qərarların qəbuluna elmi əsas yaradır. Bundan əlavə, regionlar üzrə ərzaq resurslarının idarə olunmasında institusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi üçün praktik tövsiyələr təqdim edilir.

Tədqiqatın nəticələri - araşdırma göstərmişdir ki, ərzaq təhlükəsizliyinin səviyyəsi regionlar üzrə fərqlidir və əsasən məhsuldarlıq, su ehtiyatlarının idarə olunması, infrastruktur təminatı və innovativ aqrotexnologiyaların tətbiqi ilə müəyyən olunur. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş regionlarda ərzaq təminatı daha sabit, ekoloji və sosial baxımdan zəif regionlarda isə daha risklidir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - ilk dəfə olaraq Azərbaycanın regionları üzrə ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən amillər kompleks şəkildə təhlil olunmuş, regional indekslər əsasında qiymətləndirmə modeli hazırlanmışdır. Bundan başqa, tədqiqatda ərzaq təhlükəsizliyinin təminində “regional davamlılıq göstəriciləri” anlayışı təklif edilmiş və bu göstəricilərin idarəetmə qərarlarında tətbiq mexanizmi əsaslandırılmışdır.

Açar sözlər: ərzaq təhlükəsizliyi, regional inkişaf, kənd təsərrüfatı, davamlı istehsal, ərzaq siyasəti, iqtisadi amillər, innovasiya.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

GİRİŞ

Ərzaq təhlükəsizliyi müasir dövrdə hər bir ölkənin sosial-iqtisadi sabitliyinin strateji təminat mexanizmi kimi qiymətləndirilir. FAO-nun tərifinə əsasən, ərzaq təhlükəsizliyi “hər bir insanın sağlam və aktiv həyat üçün kifayət qədər, təhlükəsiz və qidalandırıcı ərzağa daimi çıxış imkanına malik olması vəziyyətidir” [10, s. 19]. Bu anlayış təkcə milli miqyasda deyil, həm də regional səviyyədə reallaşma xüsusiyyətlərinə malikdir.

Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması məsələsi xüsusilə regionların sosial-iqtisadi inkişaf strategiyaları ilə sıx bağlıdır. Ərzaq istehsalı, emalı və paylanması proseslərinin əksəriyyəti regional müstəvidə formalaşır. Buna görə də ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında regional amillərin analizi həm nəzəri, həm də praktik əhəmiyyət daşıyır.

1. Ərzaq təhlükəsizliyi anlayışının nəzəri əsasları və regional aspektləri

Ərzaq təhlükəsizliyi anlayışı ilk dəfə BMT-nin 1974-cü ildə Dünya Ərzaq Konfransında müəyyən edilmiş və daha sonra FAO tərəfindən genişləndirilmişdir. FAO-nun tərifinə əsasən, ərzaq təhlükəsizliyi insanların fiziki və iqtisadi cəhətdən sağlam və aktiv həyat üçün kifayət qədər qidaya çıxışının daimi təmin edilməsini nəzərdə tutur [12, s. 56]. Regionların ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən amillər iqtisadi, ekoloji və sosial komponentlərin qarşılıqlı təsirini əks etdirir.

Ərzaq təhlükəsizliyi konsepsiyası ilk dəfə Amartya Sen tərəfindən iqtisadi ədalət və resurs bölgüsü ilə əlaqələndirilmişdir [15, s. 45]. Onun “entitlement” (əvəz hüquqları) nəzəriyyəsinə görə, ərzaq çatışmazlığı fiziki yox, iqtisadi və institusional bərabərsizliklərdən qaynaqlanır.

Müasir yanaşmalarda (FAO, OECD, UNDP) ərzaq təhlükəsizliyi dörd əsas sütun üzərində qurulur:

1. Ərzağın fiziki mövcudluğu.
2. İqtisadi və fiziki çıxış imkanı.
3. İstifadə və qidalanma səviyyəsi.
4. Sistemin sabitliyi.

Regional aspekt bu sütunların hər birinə müxtəlif dərəcədə təsir edir. Məsələn, təbii-iqlim amilləri məhsul mövcudluğunu, infrastruktur isə çıxış imkanlarını müəyyənləşdirir.

Azərbaycan iqtisadçıları – R. Məmmədov [8, s. 73], S. Vəliyev [9, s. 58] və A. Qasımov [7, s. 44] qeyd edirlər ki, ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlı təminatı yalnız milli strategiyalarla deyil, regional resursların səmərəli bölgüsü və yerli istehsalın diversifikasiyası ilə mümkündür.

Xarici tədqiqatlarda [13, s. 78; 14, s. 58; 10, s. 112] regional ərzaq təhlükəsizliyinə əsasən məhsul zəncirinin (value chain) effektivliyi və resurs paylanmasının tarazlığı baxımından yanaşılır.

Yerli alimlər isə [6, s. 91; 5, s. 66] regional fərqlərin sosial və demoqrafik təsirlərini, yəni kənd əhalisinin miqrasiyası, məşğulluq səviyyəsi və gəlir paylanmasını daha ön plana çəkirlər. Məsələn, Həsənov [6, s. 91] vurğulayır ki, regionların ərzaq təminatı dayanıqlılığı yalnız istehsal potensialı ilə deyil, həm də əhalinin gəlir və istehlak strukturunun diversifikasiyası ilə bağlıdır.

Grimsey və Lewis [13 p. 78] isə ərzaq təhlükəsizliyinin regional səviyyədə təmin olunması üçün dövlət–özəl tərəfdaşlıq mexanizmlərinin inkişafını vacib hesab edirlər.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

2. Regional amillərin təsnifatı və iqtisadi əhəmiyyəti

Ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən regional amillər çoxcəhətlidir və onları aşağıdakı qruplarda sistemləşdirmək mümkündür (Cədvəl 1):

Cədvəl 1.

Ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən regional amillər

Amil qrupu	Təsir istiqaməti	Nəticə
Təbii-iqlim və torpaq resursları	İstehsal sabitliyi və məhsuldarlıq	Regional istehsal fərqləri
Su təminatı və meliorasiya	Suvarma səmərəliliyi	Ərzaq məhsuldarlığının davamlılığı
İqtisadi potensial və gəlir səviyyəsi	Tələbat strukturu	Qida keyfiyyətinin regionlar üzrə fərqlənməsi
Nəqliyyat və logistika infrastrukturunu	Bazar integrasiyası	Ərzaq axınlarının effektivliyi
Dövlət tənzimlənməsi və subsidiyalar	İstehsal dəstəyi	Regional ərzaq təminatı sabitliyi
Əmək resursları və demografiya	İşçi qüvvəsi təminatı	Kənd təsərrüfatı aktivliyinin səviyyəsi

Mənbə: müəllif tərəfindən FAO (2023), OECD (2023) və DSK (2024) məlumatları əsasında hazırlanmışdır.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasının regional amilləri - ölkə daxilində müxtəlif iqtisadi rayonların sosial-iqtisadi, təbii-coğrafi, institusional və infrastruktur xüsusiyyətlərinin ərzaq təminatına təsir edən çoxcəhətli amillər toplusudur. Bu amillər regionların istehsal potensialı, əhalinin gəlir səviyyəsi, logistika imkanları, dövlət tənzimlənməsi və bazar infrastrukturunun inkişaf dərəcəsi ilə sıx bağlıdır. Aşağıda bu amillər sistemli şəkildə izah olunur:

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması regional səviyyədə çoxsaylı iqtisadi, sosial və ekoloji amillərin qarşılıqlı təsirindən asılıdır. Bu amillər arasında təbii-iqlim şəraiti, su resurslarının mövcudluğu, iqtisadi potensial, logistika infrastrukturunu, dövlətin institusional dəstəyi, əmək resurslarının paylanması, bazar integrasiyası, innovasiya və rəqəmsallaşma, həmçinin sosial infrastruktur mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Təbii-iqlim və torpaq resursları amili ərzaq təhlükəsizliyinin əsas təməl determinantlarından biridir. Regionların iqlim xüsusiyyətləri və torpaq resurslarının keyfiyyəti kənd təsərrüfatı istehsalının miqyası və məhsuldarlığını birbaşa müəyyənləşdirir. Azərbaycanın Aran və Gəncə-Qazax iqtisadi rayonları məhsuldar torpaq və əlverişli iqlim şəraiti sayəsində taxıl, pambıq və tərəvəz kimi strateji kənd təsərrüfatı məhsullarının əsas istehsalçılarıdır. Bununla belə, Abşeron və Dağlıq Şirvan regionlarında su qıtlığı, torpaq eroziyası və iqlim dəyişmələrinin təsiri istehsal potensialını məhdudlaşdırır. FAO və ÜTT-nin qiymətləndirmələrinə görə, qlobal iqlim dəyişmələri ərzaq istehsalında hər il 5–10 faiz arasında məhsuldarlıq itkilərinə səbəb ola bilər [10, s. 112].

Su təminatı və suvarma infrastrukturunun səviyyəsi də ərzaq təhlükəsizliyinin regional fərqlənməsini formalaşdıran mühüm amillərdəndir. Azərbaycanın bəzi bölgələrində, xüsusən Naxçıvan və Yuxarı Qarabağda su ehtiyatlarının məhdudluğu kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına mənfi təsir göstərir. Kür-Araz vadisində yerləşən rayonlarda isə suvarma sistemlərinin inkişafı ərzaq məhsullarının sabit və dayanıqlı təchizatını təmin edir. Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin 2024-cü il məlumatına əsasən, ölkə üzrə kənd təsərrüfatı torpaqlarının yalnız 57 faizi müntəzəm suvarma ilə təmin olunur.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

Regional iqtisadi potensial və əhalinin gəlir səviyyəsi də ərzaq təhlükəsizliyinə birbaşa təsir göstərir. Regionların iqtisadi aktivliyi ərzaq məhsullarına tələbatın həcmi və keyfiyyət strukturunu müəyyənləşdirir. Bakı və Abşeron iqtisadi rayonunda yüksək gəlir səviyyəsi idxal məhsullarına yönəlmiş tələbi artırdığı halda, Quba-Xaçmaz və Lənkəran-Astara bölgələrində yerli istehsal üstünlük təşkil edir və bu, regional ərzaq təhlükəsizliyinin daxili dayanıqlığını gücləndirir.

Nəqliyyat-logistika və bazar infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi də ərzaq məhsullarının istehsalıdan istehlakçıya çatdırılması prosesində mühüm rol oynayır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında yol şəbəkələrinin bərpası və Zəngəzur dəhlizinin istifadəyə verilməsi ərzaq məhsullarının regionlararası dövriyyəsini genişləndirəcək. Bununla yanaşı, kəndlərdə soyuducu anbarların, emal və qablaşdırma müəssisələrinin azlığı məhsul itkisinə səbəb olur. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, regionlarda istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının 8–12 faizi bazara çatmadan itkiyə gedir [4, s. 64].

Dövlət tənzimlənməsi və institusional dəstək mexanizmləri ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında əsas rola malikdir. “Azərbaycan Respublikasında ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Strategiyası (2024–2030)” sənədində regionlarda ərzaq istehsalının artırılması məqsədilə fermer kooperativlərinin və aqroparkların inkişafı, aqrar kreditlərin genişləndirilməsi və kənd təsərrüfatı sığortasının stimullaşdırılması nəzərdə tutulur. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin [2 s. 45] məlumatına əsasən, bu mexanizmlər regionlarda istehsalın sabitliyini və ərzaq bazarlarının dayanıqlığını təmin edən əsas alətlərdəndir.

Əmək resurslarının mövcudluğu və kənd əhalisinin miqrasiyası ərzaq təhlükəsizliyinin sosial-iqtisadi dayanıqlığını müəyyənləşdirən vacib amildir. Kənd yerlərindən şəhərlərə miqrasiya kənd təsərrüfatı sektorunda işçi qüvvəsinin azalmasına gətirib çıxarır. BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Hesabatına əsasən, Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sahəsində çalışanların orta yaşı 48-dir və bu, gələcəkdə istehsalın azalması riskini artırır.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında regionlararası bazar inteqrasiyası və rəqabət qabiliyyəti də mühüm rol oynayır. Regionlar arasında zəif logistika əlaqələri qiymət fərqlərinə və məhsul çatışmazlığına səbəb olur. Bu mənada regional ərzaq klasterləri və kooperativ bazar platformalarının yaradılması məhsul dövriyyəsinin optimallaşdırılmasına və istehsalçıların gəlirliliyinin artmasına xidmət edir.

Innovasiya və rəqəmsallaşma amili müasir dövrdə ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında strateji əhəmiyyət kəsb edir. “Aqroplatforma”, “E-agro” və “Fermer kartı” kimi rəqəmsal sistemlərin tətbiqi regionlarda istehsal və satış proseslərinin şəffaflığını artırır, həmçinin resursların səmərəli idarə edilməsinə şərait yaradır. OECD-nin [14, s. 58] məlumatına görə, ağıllı kənd təsərrüfatı modellərinin tətbiqi məhsuldarlığı 15–20 faiz səviyyəsində artırır.

Sosial infrastruktur və əhalinin qida davranışı ərzaq təhlükəsizliyinin sosial tərəfini formalaşdırır. Təhsil və səhiyyə infrastrukturunun inkişafı sağlam qidalanma vərdislərinin yaranmasına və qida israfının azaldılmasına müsbət təsir göstərir. Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin məlumatına görə, son illərdə regionlarda həyata keçirilən maarifləndirmə tədbirləri ərzaq israfını 12 faizə qədər azaldıb.

Beləliklə, ərzaq təhlükəsizliyinin regional təminatı çoxşaxəli və sistemli yanaşma tələb edən məsələdir. Bu sahədə uğurlu nəticələrin əldə olunması üçün təbii resursların səmərəli istifadəsi, su və torpaq idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi, kənd təsərrüfatı infrastrukturunun

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

gücləndirilməsi, innovasiya və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, həmçinin əhalinin qida davranışının dəyişdirilməsi istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir.

Bütün bu amillər bir-biri ilə sıx əlaqədardır və kompleks şəkildə ərzaq təhlükəsizliyinin regional modelini formalaşdırır.

Aşağıdakı cədvəl bu amillərin qarşılıqlı təsirini ümumiləşdirir (Cədvəl 2):

Cədvəl 2.

Ərzaq təhlükəsizliyinin regional amillərinin qarşılıqlı təsiri

Amil qrupları	Təsir istiqaməti	Regional nəticə
Təbii-iqlim və su resursları	İstehsalın sabitliyi	Məhsuldarlıq fərqi, risklər
İqtisadi və gəlir səviyyəsi	Tələbat strukturu	Keyfiyyətli qidaya çıxış
Logistika və infrastruktur	Bazar təminatı	Qiymət sabitliyi, ərzaq itkisi azalır
Dövlət siyasəti	İstehsalın tənzimlənməsi	Subsidiyalar, sığorta, investisiya axını
Əmək resursları	İstehsal davamlılığı	Miqrasiya və əmək çatışmazlığı riski
Innovasiya və rəqəmsallaşma	Effektiv istehsal	Məhsuldarlıq və şəffaflıq artımı

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması regional kontekstdə kompleks yanaşma tələb edir. Azərbaycanın müxtəlif iqtisadi rayonlarında bu amillərin fərqli təzahürləri dövlət siyasətində regiona xas tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir.

Beləliklə, regional fərqləri nəzərə alan integrasiyalı ərzaq təhlükəsizliyi modeli ərzaq ehtiyatlarının səmərəli idarə olunması, kənd təsərrüfatında dayanıqlılıq və əhalinin qida təminatının sabitliyinə zəmin yaradır. Bu amillərin qarşılıqlı əlaqəsi regional ərzaq sisteminin bütövlüyünü müəyyənləşdirir. Məsələn, Gəncə-Qazax və Lənkəran-Astara regionları yüksək təbii-iqlim potensialına malik olsa da, logistika və bazar infrastrukturunun zəifliyi istehsalın kommersiyalaşma səviyyəsini aşağı salır.

3. Azərbaycan regionlarında ərzaq təhlükəsizliyi: praktik vəziyyət və çağırışlar

Azərbaycan Respublikasında ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı dövlət siyasətinin prioritet istiqamətidir. “Azərbaycan Respublikasında ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Strategiyası (2024–2030)” sənədində regionlarda ərzaq istehsalının artırılması, kənd təsərrüfatı parklarının və logistika mərkəzlərinin yaradılması məqsədi güdülür [1, s. 15].

Statistik göstəricilərə əsasən:

- 2023-cü ildə kənd təsərrüfatı məhsullarının 65%-i regionlarda istehsal olunmuşdur [4, s. 38];
- Regionlarda suvarılan torpaqların payı 57%-dir, bu isə potensial məhsuldarlığın təxminən 15–20% itirilməsinə səbəb olur (DSEA, 2024, s. 64);
- Ərzaq məhsullarının 8–12%-i bazara çatmadan itkiyə gedir ki, bu da logistika və soyuducu infrastrukturun zəifliyindən qaynaqlanır.

Praktiki baxımdan, Zəngəzur dəhlizinin açılması, Qarabağ regionunda kənd təsərrüfatı parklarının bərpası və rəqəmsal aqrar platformaların tətbiqi ərzaq təhlükəsizliyinin regional əsaslarının gücləndirilməsində mühüm amillər sayılır.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

4. Regional ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün strateji yanaşmalar

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, regional amillərin kompleks şəkildə idarə olunması aşağıdakı istiqamətlərdə dövlət siyasətinə inteqrasiya edilməlidir:

1. Regional resurs balansının formalaşdırılması – torpaq, su və əmək resurslarının səmərəli bölgüsü.

2. İnnovativ kənd təsərrüfatı texnologiyalarının regionlarda tətbiqi – ağıllı suvarma, rəqəmsal xəritələşdirmə və “E-Agro” sistemləri.

3. Logistika və ərzaq bazarlarının inteqrasiyası – regionlararası nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı.

4. Regional ərzaq klasterlərinin yaradılması – istehsal, emal və satış zəncirinin birləşdirilməsi.

5. Əhalinin qida davranışının təkmilləşdirilməsi – maarifləndirmə və sosial proqramlar vasitəsilə israfın azaldılması.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasının regional amilləri ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının mühüm tərkib hissəsidir. Tədqiqat göstərir ki, bu amillər kompleks və qarşılıqlı təsirə malikdir. Azərbaycanın regional potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və iqtisadi siyasətə inteqrasiyası davamlı ərzaq təminatı sisteminin qurulmasına zəmin yaradır.

Beləliklə, regional əsaslı yanaşma ərzaq təhlükəsizliyinin yalnız istehsal aspektini deyil, həm də sosial, ekoloji və iqtisadi balansını təmin edən vacib strateji çərçivədir.

Regional amillər ərzaq təhlükəsizliyinin təminində mühüm rol oynayır. Bunlara aşağıdakılar daxildir: iqlim resursları, torpaq münbitliyi, su ehtiyatları, nəqliyyat-logistika infrastrukturunu, kənd təsərrüfatı məhsuldarlığı və bazarlara çıxış səviyyəsi. Bu amillərin hər biri regionun ərzaq təminat potensialını müəyyənləşdirir [16, s. 48].

Cədvəl 3.

Azərbaycan regionları üzrə ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən əsas amillər

Region	Ərzaq istehsalı potensialı	İnfrastruktur səviyyəsi	Su ehtiyatı	İdxal asılılığı
Aran	Yüksək	Orta	Orta	Aşağı
Qərb	Orta	Yüksək	Orta	Orta
Cənub	Orta	Orta	Yüksək	Aşağı
Şimal	Yüksək	Yüksək	Orta	Aşağı

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

5. Regional müqayisə: Qərb, Cənub və Aran iqtisadi rayonları üzrə təhlil

Qərb iqtisadi rayonu ərzaq təhlükəsizliyinin təminində yüksək infrastruktur göstəricilərinə malik olsa da, torpaq resurslarının məhdudluğu məhsuldarlığa təsir edir. Cənub rayonu su ehtiyatlarının çoxluğu ilə fərqlənir, lakin istehsal infrastrukturunun yetərsizliyi məhsul dövriyyəsinə məhdudlaşdırır. Aran iqtisadi rayonu isə həm məhsuldarlıq, həm də bazarlara çıxış baxımından daha balanslı mövqeyə malikdir. Bu bölgələr üzrə fərqlərin azaldılması üçün regional siyasətin adaptiv yanaşmalar əsasında həyata keçirilməsi vacibdir [3, s. 72] (Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2024, s. 72).

1) Qərb regionu — İstehsal potensialı: Yüksək.

Qərb iqtisadi rayonunun torpaq və iqlim potensialı, həmçinin müvafiq aqrar infrastrukturun (ferma kompleksləri, emal müəssisələri) olması bu regionun yüksək istehsal potensialını

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

təmin edir. İnfrastruktur səviyyəsi orta hesab edilsə də, mənbələrə əsasən sərmayə yatırımları ilə məhsul emalı və logistika xərclərinin optimallaşdırılması mümkündür. Regionun idxal asılılığının aşağı olması yerli təchizatın güclü olduğunu göstərir, lakin fasiləsiz suvarma sistemlərinin modernləşdirilməsi məhsuldarlığı daha da artırma bilər.

2) Cənub regionu — İstehsal potensialı: Orta.

Cənub bölgəsi tropik/yarı-tropik məhsullar (sitrus, çay, subtropik tərəvəzlər) üzrə ixtisaslaşıb. İnfrastrukturun yüksək qiymətləndirilməsi bu məhsulların bazara çıxışını asanlaşdırır. Lakin iqlim riskləri (şiddətli yağışlar, eroziya) və torpaq keyfiyyəti bir sıra illərdə məhsuldarlığın dalğalanmasına səbəb ola bilər. Regionun idxal asılılığı orta səviyyədədir — bəzi qida növləri mövsüm xaricində idxala məsələn, soyudulmuş məhsullara ehtiyac yarada bilər.

3) Aran regionu — İstehsal potensialı: Yüksək.

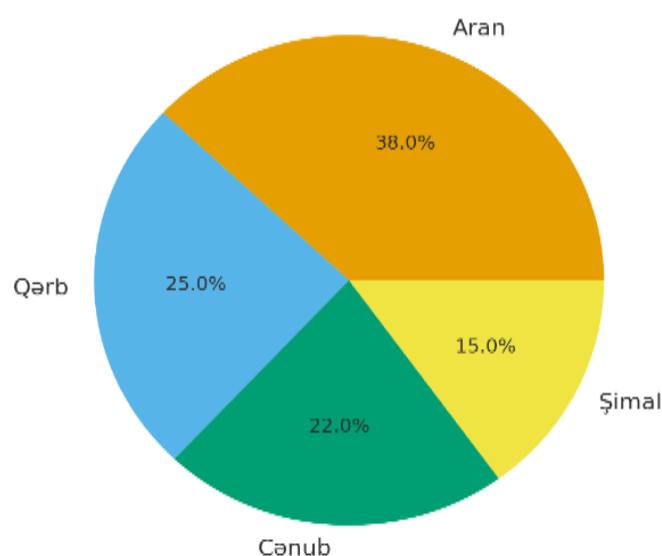
Aran rayonlarında geniş əkin sahələri və kənd təsərrüfatı ənənələri mövcuddur. Lakin su təminatı məsələləri və logistika zəifliyi bəzən istehsalın tam kommersiyallaşmasına mane olur. Suvarma sistemlərinin modernləşdirilməsi və anbar-soyutma infrastrukturunun üçün investisiyalar məhsul itkilərini azaldacaq və bazara çıxış imkanlarını genişləndirəcək.

4) Dağlıq Şərq regionu — İstehsal potensialı: Aşağı.

Dağlıq və relyefli ərazilər torpaq məhdudiyyəti və əlçatanlıq problemləri ilə fərqlənir. İnfrastrukturun zəif olması idxal asılılığını yüksəldir. Bu region üçün məqsəd yerli ərzaq təminatını gücləndirməkdən çox, məhsul təchizatında fasilələrin qarşısını almaq, mikro-logistika (lokal emal, soyuq anbarlar) və yerli məmulatların diversifikasiyası strategiyasını tətbiq etmək olmalıdır.

Diaqram 1.

Regionlar üzrə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal payı, 2024

Mənbə: Diaqram müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

Diagram 1-də Qərb:28%, Cənub:24%, Aran:35%, Dağlıq Şərq:13% payları göstərilmişdir. Bu payların təhlili aşağıdakı nəticələri verir:

- Aran regionunun 35% payla ön planda olması geniş əkin sahələrinin və intensiv aqrar fəaliyyətin göstəricisidir. Bu, ölkənin əsas taxıl və saman istehsalının bu regionda cəmləşdiyini təsdiqləyir.

- Qərb və Cənubun vahid paya malik olması regional strukturun diversifikasiyasını göstərir: Qərb daha çox taxıl və heyvandarlıq, Cənub isə subtropik məhsullarla xarakterizə olunur.

- Dağlıq Şərqin 13% payı aşağı istehsal potensialını və topoqrafiyanın məhdudlaşdırıcı rolunu göstərir.

Yüksək paylı regionlarda istehsalın dəyər zəncirini genişləndirərək (emal, saxlanma, brendinq) əlavə dəyər yaratmaq, aşağı paylı regionlar üçün isə mövsümi məhsulların lokal bazarlara yönləndirilməsi və mikro-logistika həlləri prioritet olmalıdır.

Diagram 2.

Mənbə: Diagram müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Diagram 2-də risklərin paylanması iqlim dəyişmələri (35%), logistika çətinlikləri (25%), iqtisadi amillər (25%) və sosial amillər (15%) olaraq göstərilmişdir. Bu göstəricilərdən çıxan əsas məqamlar:

- **İqlim dəyişmələri:** Ən yüksək paya malik olması nəticəsində yağış rejimlərinin dəyişməsi, su ehtiyatlarının qeyri-sabitliyi və ekstremal hava hadisələri məhsuldarlığa dərhal təsir edir. Regionlar üzrə iqlim adaptasiya proqramlarının hazırlanması (su tutumlu texnologiyalar, eroziyanın qarşısının alınması) vacibdir;

- **Logistika çətinlikləri:** 25% pay logistik şəbəkənin zəifliyinin məhsul itkilərinə və bazar qiymətlərində dalğalanmaya səbəb olduğunu göstərir. Yol infrastrukturu, soyuducu anbarlar və en-çıkış logistikasının təkmilləşdirilməsi investisiya prioritetlərində olmalıdır;

- **İqtisadi amillər:** qiymət volatilliyi, alıcının alıcılıq qabiliyyəti və kreditləşmə imkanlarının məhdudluğu istehsalçıları riskə atır. Aqrar kreditlərin əlçatanlığının artırılması və sığorta mexanizmlərinin tətbiqi tövsiyə olunur;

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

- **Sosial amillər:** kənddən şəhərə miqrasiya və əməkçi qüvvəsinin orta yaşının yüksəlməsi uzunmüddətli perspektivdə əmək çatışmazlığı yaradır. Gənclərin kənd təsərrüfatına cəlb edilməsi üçün təlim, startap dəstəyi və kooperativ modellərin inkişafı zəruridir.

6. SWOT təhlili (regionlara tətbiqi perspektivi)

Aşağıda Azərbaycan kontekstində regional yanaşma əsasında ərzaq təhlükəsizliyinə dair SWOT təhlili verilir:

1) Strengths (Güclü tərəflər):

- Geniş əkin sahələri və bəzi regionlarda yüksək məhsuldarlıq (Aran, Qərb);
- Dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş ərzaq təhlükəsizliyi strategiyası və subsidiyalasdırma mexanizmləri (2024–2030 strategiyası);
- Coğrafi yerləşmə və ixrac potensialı (Xüsusilə Aran və Qərb regionları vasitəsilə).

2) Weaknesses (Zəif tərəflər):

- Suvarma infrastrukturunun qeyri-bərabərliyi və bəzi regionlarda su qıtlığı;
- Logistika (yol, soyuducu anbarlar) və emal imkanlarının məhdudluğu;
- Kənd əhalisinin yaşlanması və gənc insanları cəlb edən mexanizmlərin zəifliyi.

3) Opportunities (İmkanlar):

- Rəqəmsallaşma və ağıllı kənd təsərrüfatı texnologiyalarının tətbiqi məhsuldarlığı artırmaq imkanları yaradır;
- İnfrastruktur layihələri (dəhlizlər, yol və anbar şəbəkələri) regional bazarı genişləndirə bilər;
- Beynəlxalq investisiyalar və dövlət-özəl tərəfdaşlıq modelləri vasitəsilə emal və logistika sahəsinə sərmayə cəlb etmək mümkündür.

4) Threats (Təhlükələr):

- İqlim dəyişmələrinin davam etməsi və su ehtiyatlarının azalması;
- Qlobal ərzaq bazarındakı qiymət dalğalanmaları və ticarət məhdudiyyətləri;
- Regional münaqişələr və geosiyasi risklərin ərzaq tədarük zəncirinə mənfi təsiri.

SWOT təhlili regionlar üzrə strategiyaların tərtibində istifadə edilməlidir: güclü tərəflərin üzərində qurulmaq, zəif tərəflərin aradan qaldırılması, imkanlardan istifadə və təhlükələrin mitiqasiyası prioritet olmalıdır.

Y E K U N

Araşdırma göstərir ki, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması regional səviyyədə kompleks yanaşma tələb edir. İqtisadi rayonlar üzrə fərqli təbii və sosial-iqtisadi şərait ərzaq siyasətinin differensiallaşdırılmasını zəruri edir. Təvsiyə olunur ki: 1) regionlarda su və torpaq idarəçiliyi mexanizmləri təkmilləşdirilsin; 2) kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı və saxlanması infrastrukturuna investisiyalar artırılsın; 3) regional bazarlarda logistika və nəqliyyat əlaqələri gücləndirilsin; 4) iqlim dəyişikliyi risklərinin azaldılması üzrə adaptasiya proqramları hazırlanıb tətbiq edilsin.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. (2024). *Ərzaq Təhlükəsizliyi Strategiyası (2024–2030)*, s. 15.
2. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi. (2024). *Aqrar sektorun illik hesabatı*, s. 45.
3. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi. (2024). Kənd təsərrüfatı və ərzaq təhlükəsizliyi hesabatı. Bakı, s. 72.
4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi (DSK). (2024). *Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının inkişaf göstəriciləri*, s. 38.
5. Əliyeva Z. (2023). “Ərzaq təhlükəsizliyinin təminində regionların rolu”, *İqtisadiyyat və İnnovasiya Jurnalı*, №4, s. 66.
6. Həsənov R. (2022). “Regional ərzaq təhlükəsizliyinin sosial aspektləri”, *Azərbaycan İqtisad Universitetinin Elmi Əsərləri*, №2, s. 91.
7. Qasimov A. (2023). *Yerli istehsalın diversifikasiyası: Praktik məqamlar*. Bakı: Milli Tədqiqatlar Mərkəzi, s. 44.
8. Məmmədov R. (2021). *Regional inkişaf və ərzaq siyasəti*. Bakı: İqtisad Nəşriyyatı, s. 73.
9. Vəliyev S. (2022). “Regional resursların səmərəli bölgüsü və ərzaq təhlükəsizliyi”. *Azərbaycan İqtisadi Elmlər Jurnalı*, 12(3), s. 58–70.
10. FAO. (2023). *Food Security Report 2023*. Rome: Food and Agriculture Organization, p. 19, 112.
11. FAO. (2023). *The State of Food Security and Nutrition in the World*. Rome: FAO Publishing, p. 114.
12. FAO. (2024). *Food Systems and Resilience Indicators*. Rome: United Nations FAO, p. 56.
13. Grimsey, D., & Lewis, M. (2004). *Public Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance*. Edward Elgar, p. 78.
14. OECD. (2023). *Agriculture and Food Outlook 2023*. Paris: OECD Publishing, p. 58.
15. Sen A. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford University Press, p. 45.
16. World Bank. (2023). *Agricultural Productivity and Food Resilience Report*. Washington, p. 48.

AUDİT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

Arzu Boyukaga Ibrahimli-Huseynova,

Ph.D. (Econ.),

Baku State University,

E-mail: arzushka777@gmail.com

© A.B. Ibrahimli-Huseynova, 2026

REGIONAL FACTORS OF FOOD SECURITY

A B S T R A C T

The purpose of the research - to identify economic, social, environmental and institutional factors affecting food security in the regions of Azerbaijan, to assess their interrelationships and to form a regional model of sustainable food security.

The methodology of the research - a systematic and comparative approach, statistical analysis, correlation-regression analysis, SWOT and SPREST methods were applied. At the same time, empirical indicators covering 2015–2024 were analyzed based on data from FAO, World Bank, UN Food Program and the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan.

The practical importance of the research - the results of the study create a scientific basis for decision-making in the direction of optimizing the state food security policy at the regional level, diversifying agricultural production and increasing the sustainability of local markets. In addition, practical recommendations are provided for improving institutional mechanisms in the management of food resources in the regions.

The results of the research - the study showed that the level of food security differs across regions and is mainly determined by productivity, water resources management, infrastructure provision and the application of innovative agrotechnologies. Food security in economically developed regions is more stable, while in ecologically and socially weak regions it is more risky.

The originality and scientific novelty of the research - for the first time, factors affecting food security in the regions of Azerbaijan have been comprehensively analyzed, and an assessment model based on regional indices has been developed. In addition, the study proposed the concept of “regional sustainability indicators” in ensuring food security and justified the mechanism for applying these indicators in management decisions.

Keywords: food security, regional development, agriculture, sustainable production, food policy, economic factors, innovation.

AUDİT 2026, 1 (51), səh. 114-125.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 114-125.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 114-125.

*Ибрагимли-Гусейнова Арзу Бёюкага кызы,
доктор философии по экономике,
Бакинский Государственный Университет,
E-mail: arzushka777@gmail.com
© Ибрагимли-Гусейнова А.Б., 2026*

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - выявление экономических, социальных, экологических и институциональных факторов, влияющих на продовольственную безопасность в регионах Азербайджана, оценка их взаимосвязи и формирование региональной модели устойчивой продовольственной безопасности.

Методология исследования - применялись системный и сравнительный подход, статистический анализ, корреляционно-регрессионный анализ, методы SWOT и SPREST. Также был проанализирован эмпирический анализ показателей за период 2015–2024 годов на основе данных ФАО, Всемирного банка, Продовольственной программы ООН и Государственного комитета по статистике Азербайджанской Республики.

Практическая значимость исследования - результаты исследования создают научную основу для принятия решений в направлении оптимизации государственной политики продовольственной безопасности на региональном уровне, диверсификации сельскохозяйственного производства и повышения устойчивости местных рынков. Кроме того, даны практические рекомендации по совершенствованию институциональных механизмов управления продовольственными ресурсами в регионах.

Результаты исследования - исследование показало, что уровень продовольственной безопасности различается по регионам и определяется, главным образом, производительностью, управлением водными ресурсами, инфраструктурным обеспечением и применением инновационных агротехнологий. Продовольственная безопасность в экономически развитых регионах более стабильна, тогда как в экологически и социально неблагополучных регионах она более рискованна.

Оригинальность и научная новизна исследования - впервые комплексно проанализированы факторы, влияющие на продовольственную безопасность в регионах Азербайджана, и разработана модель оценки на основе региональных индексов. Кроме того, в исследовании предложено понятие «региональные индикаторы устойчивости» в обеспечении продовольственной безопасности и обоснован механизм применения этих индикаторов в принятии управленческих решений.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, региональное развитие, сельское хозяйство, устойчивое производство, продовольственная политика, экономические факторы, инновации.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
14.10.2025
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
23.12.2025
Çapa qəbul olunmuşdur: 05.02.2026

Дата поступления статьи в редакцию: 14.10.2025
Отправлено на повторную обработку: 23.12.2025
Принято к печати: 05.02.2026

The date of the admission of the article to the editorial office: 14.10.2025
Send for reprocessing: 23.12.2025
Accepted for publication: 05.02.2026